

Annotatie

Controle door de accountant bij continuïteitsonzekerheid (inclusief een uitstap naar de vrijval van een onderhoudsvoorziening)

A. Dieleman RA en mr. drs. J.F. Garvelink¹

Deze noot, naar aanleiding van een uitspraak van de Accountantskamer², gaat over de verantwoordelijkheid van de accountant voor de controle van de continuïteitsveronderstelling in de situatie dat sprake is van meerdere signalen die op (al dan niet ernstige) continuïteitsonzekerheid wijzen.³ Tevens besteden wij aandacht aan de vrijval van de onderhoudsvoorziening omdat dat aspect in de uitspraak ook aan de orde is gekomen.

1. Samenvatting feiten

Tegen de betrokken accountant wordt door de curator een tuchtprocedure aangespannen bij de Accountantskamer. De klacht heeft betrekking op de door de accountant verstrekte (op 31 mei 2010 gedaateerde) accountantsverklaring bij de jaarrekening 2009 van een landelijk werkende zorginstelling. Op 29 november 2011 is de zorginstelling failliet verklaard.⁴ Met betrekking tot de jaarrekening 2009 van de zorginstelling en de controle door de accountant blijken uit de gepubliceerde uitspraak van de Accountantskamer en andere gepubliceerde berichten over de casus de volgende relevante feiten:

- Bij de planning van de controlewerkzaamheden voor de jaarrekening 2009 is in het dossier vastgelegd dat sprake is van verhoogde risico's bij de zorginstelling ten aanzien van het 'going concern'-vraagstuk en herfinanciering van de langlopende leningen als gevolg van liquiditeitsproblemen. Dit aspect wordt door de accountant als 'key risk' gekwalificeerd (r.o. 2.7).
- Op 31 mei 2010 (ook de datum van de controleverklaring) concludeert de accountant dat de zorginstelling een diepere slag moet maken om een op actuelere cijfers gebaseerd liquiditeitsverloop over de eerste vier maanden te kunnen laten zien (r.o. 2.8).
- In dezelfde notitie constateert de accountant ook dat de liquiditeitsprognose nog spanningen kent. Daarnaast heeft (aldus de notitie) de raad van bestuur van de zorginstelling op basis van gesprekken de verwachting uitgesproken dat de bank gaat financieren (r.o. 2.8).
- De stichting had diverse panden waarvan (op basis van een rapport van het College bouw ziekenhuisvoorzieningen in 2003) gold dat ze met code rood en code oranje waren aangeduid. Dat betekent dat de desbetreffende gebouwen op enkele punten (code oranje) dan wel meerdere punten (code rood) niet aan de basiskwaliteitseisen voor de bouw voldeden (r.o. 2.10). Uit het verweerschrift van de betrokken accountant blijkt dat deze kwaliteitseisen ook eind 2009 nog niet waren opgelost (r.o. 2.12).
- Op 12 juni 2009 is door het accountantskantoor waaraan betrokkene was verbonden een rapport uitgebracht. Het rapport schetst een vernietigend beeld van de organisatie. De administratie was een puinhoop waardoor de zorginstelling slecht zicht had op de verleende zorg, de facturering, de waarde van het vastgoed en de kredietportefeuille. Vaak wist men intern niet tegen welke rente leningen waren afgesloten. De leiding had beperkt zicht en beperkt grip op

1. De auteurs zijn accountant (directeur vaktechniek) bij Mazars in Rotterdam, respectievelijk advocaat te Amsterdam en lid van de redactie respectievelijk vaste medewerker van dit tijdschrift.
2. Accountantskamer 9 maart 2018, ECLI:NL:TACAKN:2018:11.
3. Wij gaan in deze noot alleen in op de beide (gedeeltelijk) gegronde verklaarde klachtonderdelen.
4. Verschillende details uit onze noot komen uit de jaarrekening van de stichting die op basis van de uitspraak eenvoudig via Company.info is te vinden en andere publicaties die vervolgens via Company.info beschikbaar zijn (waaronder een artikel in het FD van 12 maart 2018).

de organisatie. Het accountantskantoor sloeg in het rapport alarm vanwege de ernstige risico's voor de continuïteit (r.o. 2.15/2.16 en andere publicaties).

- Uit de jaarrekening 2009 blijkt een negatieve operationele kasstroom van EUR 1,7 miljoen. Het werkkapitaal (vlottende activa minus kortlopende schulden) bedraagt ultimo 2009 negatief EUR 17,6 miljoen.

Tot zover de relevante feiten.

2. Kader

Deze noot beschrijft niet uitvoerig het juridische kader. Het is wel praktisch beide helften van dat kader kort te benoemen.

Eenzijds zijn er de verslaggevingsvoorschriften. Dit is een jaarrekening van een Nederlandse rechtspersoon, dus het gaat om het BW (art. 2:384 lid 3 BW) en de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving ('RJ'). De continuïteitsvraag raakt aan de waarderingsgrondslagen.⁵ Heel kort komt het erop neer dat de jaarrekening op basis van continuïteit wordt opgemaakt, tenzij discontinuïteit onontkoombaar is.⁶ Als de onderneming al niet meer zelfstandig kan voortbestaan, maar er is nog wel een mogelijkheid dat een derde partij 'bijspringt',⁷ wordt de jaarrekening op continuïteitsbasis opgemaakt, maar moet over de continuïteitsonzekerheid een toelichting in de jaarrekening worden opgenomen.⁸

Daarnaast zijn er de voorschriften voor de controlerend accountant bij de uitvoering van de wettelijke controle, met name standaard 570 van de Nadere voorschriften Controle- en overige standaarden ('NV COS').⁹ De accountant dient op basis van die standaard te beoordelen of de continuïteitsveronderstelling terecht is gehanteerd. De standaard bevat in de bijlage indicatoren die kunnen duiden op mogelijke discontinuïteit en die de accountant verplichten om, in voorkomende gevallen, additionele werkzaamheden te verrichten. In essentie komt het daarbij neer op de vraag of er voor het komende jaar nog voldoende middelen zullen zijn om de onderneming voort te kunnen zetten. Dat betreft een inschatting van het management die de accountant moet beoordelen.¹⁰ Met name de financiering

van de onderneming zal daarbij aandacht vragen. De verklaring van de accountant is daarmee (nog) geen voorspellende mededeling over de toekomst van de onderneming.¹¹

3. Beoordeling door de Accountantskamer

De hiervoor genoemde feiten worden door de Accountantskamer meegenomen in de inhoudelijke motivering voor de uiteindelijke maatregel die betrokkene wordt opgelegd: een berisping.

Kernelement daarin vormt het oordeel dat op basis van de hiervoor genoemde indicatoren de accountant (volgens de Accountantskamer) op basis van paragraaf 26 van (de destijds geldende) Standaard 570 NV COS ('Continuïteitsveronderstelling van de bedrijfsactiviteiten') aanvullende werkzaamheden had moeten uitvoeren, bestaande uit:

- a. de plannen van het bestuur van de entiteit voor toekomstige activiteiten gebaseerd op haar continuïteitsinschatting te beoordelen;
- b. door het uitvoeren van noodzakelijk geachte controlewerkzaamheden, inclusief het onderzoek naar de uitkomst van de plannen van het bestuur van de entiteit en andere continuïteitsbevorderende factoren, toereikende controle-informatie te verzamelen om te kunnen bevestigen of ontkennen dat een materiële onzekerheid bestaat; en
- c. schriftelijke bevestigingen van het bestuur van de entiteit te vragen met betrekking tot haar plannen voor toekomstige activiteiten.

Voor de duidelijkheid: het gaat dus niet om onderzoek naar de indicatoren zelf. Het gaat om het als gevolg van het bestaan van die indicatoren beoordelen of de verwachting van het management dat er geen discontinuïteit op zal treden, redelijk is. We gebruiken hier bewust niet de term 'controleren': het gaat om een beoordeling van toekomstige ontwikkelingen. Dat is altijd in belangrijke mate een inschattingskwestie ter zake waarvan geen hoge mate van zekerheid kan worden verkregen of verstrekt (behalve als 'de patiënt is overleden': dat laat zich beter vaststellen, maar verslaggevingstechnisch is daarvan nu juist geen sprake).

De uitkomsten hiervan en de controle-informatie dienen vervolgens zichtbaar afgewogen en beoordeeld te worden en te worden vastgelegd in het controledossier (r.o. 4.9).

Dat laatste leidt overigens ook in deze procedure tot de in het tuchtrecht onbevredigend vaak gehanteerde 'niet gedocumenteerd is niet gedaan'-overweging. Het feit dat iets niet gedocumenteerd is, kan als zodanig niet tot de conclusie leiden dat het niet is gedaan¹² en is daarmee onbevredigend. Het han-

5. Het is niet een zelfstandige post of (behoudens bij gereede twijfel) zelfstandig toe te lichten onderdeel in de jaarrekening maar bepaalt of de activa en passiva op basis van going-concern of liquidatiewaarden moeten worden gewaardeerd.

6. Inmiddels RJ 170.3, destijds (RJ editie 2008) RJ 120.3.

7. Dat wil zeggen: de aandeelhouders springen bij of er komt geld van buiten.

8. Zie hierover recent A.J. Brouwer, 'Organisatiecontinuïteit en de jaarrekening', *Ondernemingsrecht* 2019/38.

9. Editie 2009. De tekst is sedertdien nogal gewijzigd.

10. Het gaat niet om harde informatie, maar om een onderbouwde verwachting van het management. Het is altijd goed voor ogen te houden dat verwachtingen van alles inhouden maar nooit precies uitkomen.

11. NV COS 570.7 (huidig) en 570.10 (destijds).

12. Het is immers goed mogelijk dat het wel is gedaan maar dat die handeling niet, of niet goed, is vastgelegd in het dossier. Het te snel hanteren van dit adagium

teren van dit adagium komt er op neer dat de feiten niet meer worden getoetst, waarmee een uitspraak voor de praktijk minder interessant wordt. Dat er een documentatieplicht is staat niet ter discussie, maar voor de rechtsontwikkeling en de praktijk is die constatering als zodanig van weinig belang meer. Gelukkig beperkt de Accountantskamer zich in deze uitspraak dus niet tot die constatering.

De Accountantskamer stelt allereerst vast dat men het er over eens is dat er een aantal indicatoren¹³ aanwezig was die twijfel omtrent de continuïteitsveronderstelling konden doen ontstaan, zodat nader onderzoek nodig was (r.o. 4.9).¹⁴ Een sterk negatieve kasstroom en de onmogelijkheid crediteuren te betalen, passen inderdaad in die categorie. Terecht geeft de Accountantskamer aan dat zoiets aanleiding was voor aanvullende werkzaamheden. De Accountantskamer bewandelt daarna twee paden.

Allereerst kijkt men naar de werkzaamheden zoals die wel zijn vastgelegd. Daarbij ziet de Accountantskamer dat erkend is dat de onderneming zich bij de liquiditeitsbegroting niet op actuele cijfers heeft gebaseerd en de accountant op de dag van aftekenen heeft aangegeven dat de onderneming daar nog een diepere slag zou moeten maken. Op zich wil dat niet zeggen dat er discontinuïteit was, maar als de accountant dat niet kan laten zien, dan heeft hij wel een probleem. Meer in het algemeen is het niet verstandig op te schrijven dat er nog een verdiepende slag moet worden gemaakt en die dan niet af te wachten en ook niet uit te leggen waarom je daar vanaf zou zien.

Vervolgens stelt de Accountantskamer ook vast dat er is berekend wat er zou gebeuren als er bij een bedrijfsonderdeel niet gerekend zou zijn met een neutrale begroting maar met een verlieslatende. Hier is de uitspraak wat lastig te volgen.¹⁵ De portee lijkt te zijn dat de intern gegeneerde cijfers onbetrouwbaar waren omdat er van de interne processen niets deugde, dat dit manco bekend was en dat de accountant er dus niet op mocht steunen. Als dat zo is kunnen wij ons er in vinden: als je als accountant weet dat cijfers onbetrouwbaar zijn, kun je er niet veel mee en zul je naar betere informatie op

zoek moeten. We merken daarbij wel op dat het in beginsel niet de accountant zelf is die de scenario's doorrekent; de onderneming moet die aanleveren. In diezelfde r.o. 4.12 staat voorts (*onderstreept door auteurs*):

Opmerkelijk zijn ook de zinsneden 'de raad van bestuur van de zorginstelling heeft op basis van gesprekken met bank verwacht dat de bank gaat financieren' en 'de zorginstelling moet een diepere slag nog maken om een op actuele cijfers gebaseerde liquiditeitsverloop over de eerste 4 maanden te kunnen laten zien', die beide juist nadrukkelijke contra-indicaties voor de afwezigheid van een onzekerheid van materieel belang omtrent de continuïteitsveronderstelling impliceren en die aanleiding hadden moeten geven nadere, aanvullende controlewerkzaamheden te verrichten.'

Als de bank tegen het management zegt te zullen financieren is het bij een onderneming die kennelijk in ernstige liquiditeitsnood is inderdaad geen overbodige luxe een papieren versie van die mededeling in het dossier te hebben en niet louter te steunen op wat het management zegt.

De tweede helft van de afwegingen ligt meer in de documentatiesfeer. Zo wordt gewezen op de slechte kwaliteit van het onderhoud van het onroerend goed (r.o. 4.11). Normaliter zal dat niet rechtstreeks raken aan de continuïteit, maar hier waren de problemen kennelijk zo groot (code rood) dat de accountant dat had moeten onderzoeken en documenteren. Voor de praktijk zou het goed zijn geweest als in de uitspraak iets duidelijker de koppeling met het continuïteitsvraagstuk zou zijn toegevoegd.

Daarnaast vindt de Accountantskamer ook op andere punten dat de overwegingen van de accountant onvoldoende vastliggen (vergelijk r.o. 4.12 waar de Accountantskamer die afslag neemt¹⁶).

De Accountantskamer vindt de klacht gegrond. Dat leidt uiteindelijk tot het opleggen van de maatregel van berisping door de Accountantskamer. Interessant is nog wat de Accountantskamer toevoegt aan de onderbouwing van die maatregel (r.o. 4.29):

'De Accountantskamer rekent betrokkene zwaar aan dat voormelde verzuimen zich hebben voorgedaan bij de controle van een jaarrekening op een onderdeel (continuïteit) ten aanzien waarvan hij wist dat dit voor financiers en voor andere derden die voornemens waren (verdere) transacties met de zorginstelling aan te gaan, van essentieel belang was en welk onderdeel hij bovendien zelf als key-risk bij de zorginstelling had aangemerkt.'

---

leidt ertoe dat de verslaggeving en de daarbij beschikbare informatie, inclusief de door de accountant in de tuchtaak gevoerde inhoudelijke verweren, niet worden gewogen; een soort tuchtrechtelijk bewijsvermoeden.

13. Het is goed voor ogen te houden, zie de slotoverwegingen in NV COS 570.8 (toen) en 570.A3 (nu) dat er ook omstandigheden zijn die negatieve indicatoren weer opheffen. Een onderneming kan enorm verlies maken, maar als er net een sterke aandeelhouder met veel kapitaal is ingestapt is er verslaggevingstechnisch geen continuïteitsonzekerheid.
14. De Accountantskamer laat daarbij e-mails die de accountant niet had buiten beschouwing. Dat lijkt ons juist: een accountant kan alleen rekening houden met de informatie die hij kent.
15. Er wordt verwezen naar eerdere rechtsoverwegingen maar die gaan niet in op de begroting van dit bedrijfsonderdeel.

-
16. De inhoudelijke afweging in die paragraaf is hierboven al besproken.

Dit is een wat curieuze afweging omdat de accountant niet met zijn verklaring specifieke gebruikers bedient op specifieke onderdelen van de jaarrekening en daar ook zijn werkzaamheden niet op afstemt. Tuchtrechtelijk zou dat zelfs kwetsief zijn. Wel is begrijpelijk dat wanneer een accountant iets als 'key-risk' aanmerkt, verwacht wordt dat hij het ook zo behandelt in de controle (zoals omgekeerd zaken met een laag risico minder aandacht zullen krijgen). Dat is het doel van het maken van een risico-inschatting.

Overigens is nog opvallend dat de Accountantskamer, althans blijkens de gepubliceerde uitspraak, geen aandacht besteedt aan het rapport dat door het accountantskantoor is uitgebracht en (ook) belangrijke signalen bevatte over continuïteitsonzekerheid. Het had voor de hand gelegen dat de betrokken accountant nota had genomen van de bevindingen van zijn collega's. Uit de uitspraak blijkt niet of dat is gebeurd en hoe de Accountantskamer dat weegt.

4. Vrijval onderhoudsvoorziening

Bijzonder is ook de vrijval van de onderhoudsvoorziening. Deze vrijval is het gevolg van een stelselwijziging. Als gevolg van deze vrijval ter waarde van EUR 1,1 miljoen nam het resultaat over 2009 toe van negatief EUR 0,6 miljoen tot positief EUR 0,5 miljoen. Klager verwijt betrokkene dat hierdoor ten onrechte een winst kon worden getoond (r.o. 4.25). Een terechte opmerking van klager, omdat inderdaad sprake is van een stelselwijziging waarvan de effecten niet via de winst- en verliesrekening mogen worden verwerkt, maar rechtstreeks ten gunste van het eigen vermogen moeten worden gebracht (RJ 140.208).¹⁷ De Accountantskamer gaat niet op het verslaggevingsvraagstuk, maar concludeert (slechts) dat de accountant niet heeft beoordeeld of sprake is van een stelselwijziging en daarmee onvoldoende professioneel-kritisch heeft gehandeld.

Uit het verweer van de betrokken accountant op dit klachtonderdeel vallen enkele bijzondere zaken op (r.o. 2.22); daarbij wordt gebruik gemaakt van een door de zorginstelling aangedragen onderbouwing. Er zou gaandeweg een ideaalcomplex ontstaan, waardoor de voorziening voor groot onderhoud niet meer opportuun zou zijn, omdat de kosten voor groot onderhoud al over de jaren werden geëgaliseerd. Allereerst rijst de vraag of in deze casus sprake is van een ideaalcomplex.¹⁸ Het gaat hier immers om bij de zorgactiviteiten ingezette onroerende goederen en panden voor algemeen gebruik; dus met een behoorlijke mate van diversiteit en inzet.

Dat lijkt ons nog niet direct te kwalificeren als ideaalcomplex.

Een ideaalcomplex kan inderdaad (ook) tot gelijkmatige verdeling van onderhoudskosten over de jaren leiden. Maar egalisatie van kosten is – zeker verslaggevingstechnisch – geen doel van de jaarrekening. De onderhoudsvoorziening is bedoeld als voorziening voor toekomstige verplichtingen die samenhangen met het onderhoud. Ofwel: het toerekenen van onderhoudskosten aan de jaren waarin het onroerend goed wordt gebruikt (en geen egalisatie).

Verder is van belang dat sprake is van aanzienlijke achterstand door de eerdergenoemde codes oranje en rood. Dat lijkt ons niet direct te passen in een ideaalcomplex; althans dan is nog zeker geen sprake van een ideaalcomplex. Bovendien blijkt dat er geen recent lange termijn onderhoudsplan beschikbaar was dat ten grondslag lag aan de verwachte onderhoudskosten.

Daarnaast wordt de vrijval van de onderhoudsvoorziening gemotiveerd door het feit dat het vanuit het voorzichtigheidsprincipe verdedigbaar is om onderhoudskosten eerst te verantwoorden op het moment dat de kosten worden gemaakt. Dat lijkt ons de omgekeerde wereld: juist door het vormen van een onderhoudsvoorziening worden de kosten eerder verantwoord en wordt invulling gegeven aan het voorzichtigheidsprincipe en niet door het verantwoorden van de kosten op het moment dat deze worden gemaakt.

Tot slot wordt aangevoerd dat bij het berekenen van een bedrijfswaarde de voorziening groot onderhoud niet meer gepast zal zijn. Die situatie doet zich volgens de jaarrekening 2009 niet voor, waardoor de opmerking irrelevant is. Bovendien kan daarmee in voorkomende situaties in de jaarrekening rekening worden gehouden.

De conclusie van de betrokken accountant dat de vrijval van de onderhoudsvoorziening akkoord is, waarbij naar het lange termijn onderhoudsplan wordt verwezen (dat niet actueel blijkt te zijn), roept dan ook zeker vragen op. Te meer als we bedenken dat in eerste instantie de onderhoudsvoorziening onveranderd was gebleven. Bovendien geldt dat – juist in 2009 – een vrijval voor de zorginstelling wel heel mooi uitkwam, omdat daarmee het verlies werd omgezet in een winst en een consistent resultaat ten opzichte van 2008 kon worden getoond.

5. Hoe het verder ging en conclusie

Hoewel voor onze noot minder relevant, vermelden wij hierbij de afloop van de procedure. Eind 2018 hebben de curator en de accountant (althans het accountantskantoor) overeenstemming bereikt waarbij het accountantskantoor kennelijk een schikkingsbedrag heeft betaald.¹⁹

17. De toenmalige tekst van RJ 140.208 geldt ook heden nog.

18. Bij een ideaalcomplex is sprake van een zodanige spreiding in de aanschaf van gelijksoortige bedrijfsmiddelen dat de jaarlijkse afschrijvingslasten gelijk zijn aan de investeringen.

19. FD 26 november 2018.

De beroepsprocedures (van zowel de accountant als de curator) bij het CBb zijn daarbij ingetrokken. Of het oordeel van de Accountantskamer in beroep stand zou hebben gehouden, zullen we dus nooit weten. Dat gezegd zijnde denken wij met de Accountantskamer dat hier grond voor kritiek was. Bij een onderneming die cash bloedt en zijn rekeningen niet kan betalen, mag je verwachten dat de accountant extra stappen zet. Het is niet gezegd dat de jaarrekening hier geen getrouw beeld gaf – de Accountantskamer blijft daar ook terecht weg – maar de accountant laat hier steken vallen. De accountant heeft het risico wel gezien, maar er blijkt te weinig van een kritische blik. Dat geldt zeker in combinatie met de niet goed te volgen redenen voor het laten vrijvallen van de voorziening groot onderhoud.